

u izvodu upozna čitatelja s važnijim knjigama i publikacijama, koje predstavljaju napredak ili nove poglede na području latinske filologije. Pri tome se autorima nužno nametao uži izbor, jer je u razdoblju od god. 1937.—1951. objavljen tolik broj radova te naučne discipline, da bi, kako je spomenuto u uvodnoj riječi, samo nabranjanje naslova ispunilo čitavu knjigu. Kad su već od bogate produkcije odabrali ono, što su smatrali najvrednijim, autori se nisu ograničili na registriranje pojedinih knjiga, rasprava i članaka, nego su ih većinom popratili referatima ili recenzijama, iz kojih se jasno vidi glavni sadržaj i postignuti naučni rezultati. Usto se navode i već objavljene recenzije i kritički osvrti.

Posebna je vrijednost Büchner—Hofmannove knjige u tome, što se autori uz važnije priručnike i opsežnija djela osvrću jednako opširno i na rasprave i članke razasute po brojnim njemačkim, engleskim, američkim, francuskim, talijanskim i dr. časopisima i po publikacijama akademija i naučnih društava. Uzeti su u obzir i važniji članci novijeg datuma iz RE. Nadalje su recenzirana i novija kritička izdanja potpunih djela i fragmenta, vredniji komentari i specijalni rječnici.

Prvi dio, u kojem se navode noviji radovi s područja latinske književnosti, mnogo je opsežniji od drugoga (I. dio str. 5—240, II. dio str. 241—284). Pojedine publikacije razvrstane su prema razvojnim stadijima književnosti kod Rimljana u pet poglavlja: pretknjiževno, republikansko, Augustovo, postaugustovo razdoblje do Tacita i razdoblje kasnijeg carstva. Dalja poglavlja nose naslove: *Römische Lebensbegriffe, Römertum, Methodisches, Bibliographie und Hilfsmitteln*. U zaključnom dijelu Büchner se osvrće na današnje stanje naučnog ispitivanja latinske književnosti i na njegove smjernice.

U drugom dijelu J. B. Hofmann navodi lingvistička djela u vezi s latinskim i ostalim italjskim jezicima. Opći se dio dijeli na dva poglavlja: *I. Umgangssprache, Vulgärlatein, Urromanisch* i *II. Sondersprachen*. Slijedi posebni dio, koji se opet dijeli na četiri poglavlja: *I. Handbücher, II. Vorgeschichte der Italiker, Verwandtschaftsverhältnisse, Archäologie und Frühgeschichte, III. Die „voritalischen“ Sprachen Italiens, Etruskisch, Sikulisch* i *IV. Oskisch-Umbrisch, Zwischendialekte*. I u tom dijelu, kao i u prvom, recenziran je uz veća djela čitav niz članaka i rasprava iz različitih časopisa.

Büchner—Hofmannovo djelo možemo preporučiti čitateljima „Žive Antike“ kao vrlo koristan priručnik. Preko njega upoznajemo ne samo sadržaj najvažnijih novijih radova iz latinske filologije, nego i smjernice, kojima se danas kreće ta naučna disciplina.

Napominjem, da je kao 5. svezak iste zbirke izišlo slično djelo za grčku filologiju pod naslovom *Griechische Literatur und Sprache, dargestellt von Prof. Olof Gigon, Bern, Privatdozenten Dr. Alfred Bloch, Basel (Sprache), und Prof. Karl Preisendanz, Heidelberg (Papyrologie)*.

V. Gortan, Zagreb.

NIKO MAJNARIĆ, *Herodot. Novele, anegdote i druga zanimljiva priča*. Iz prijevoda dr. Augusta Musića prikupio, pregledao i dopunio. „Školska knjiga“. Zagreb 1953. 151 str. i 26 slika u tekstu.

Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske odlučio je izdavati izvatke iz djela boljih svjetskih pisaca u nakladi „Školska knjiga“, a pod naslovom „Moja biblioteka“. Svrha je „Moje biblioteke“, da dađe srednjoškolskoj omladini prikladnu i korisnu knjigu, koja će je uvesti u poznavanje svjetske literature. Kao treća knjiga te vrste izišlo je eto, gore citirano djelo.

Djelo su sa zadovoljstvom pozdravili u prvom redu prijatelji klasičkih nauka zbog toga, što je ono među dosad izišlim u pomenutoj nakladi pod naslovom „Moja biblioteka“ od osobita značenja. Dok se naime djela Reljkovićeve, Matoševa i ruskih pripovjedača XIX. stolj. — dosad su izišli kao prva, druga i četvrta knjiga, izvaci iz Reljkovićevih djela,

odabrani tekstovi Matoševi i izbori iz djela ruskih pripovjedača XIX. stolj. — čitaju i proučavaju u našim srednjim školama, našoj se omladini pruža malo prilike čuti nešto potanje o historičaru Herodotu i njegovu djelu. Stoga je bila upravo sretna misao, da se sakupe najljepše i najbolje pripovijetke, koje se nalaze u Herodotovu djelu uz nekoliko vrijednih odlomaka iz grčke historije, jer su one karakteristična osobitost njegova djela i mnogo pridonose njegovoj vrijednosti. Osim toga te su pripovijetke vriedan dokument umne grčke folklorne pripovijedne proze, a mnoge od njih imaju još i specijalnu vrijednost služeći mnogim naučnim granama kao izvor, tako: historiji, kulturnoj historiji, etnologiji, etnografiji, društvenim naukama i t. d.

Sve je to pisac imao na umu, kad je sastavljao tu zbirku, dajući obilnu priliku nastavnicima, da upozore školsku omladinu na sve te vrednote. Zreliji će čitaoci sami lako sv: to uočiti. Budući da zbog svega toga knjiga ne će poslužiti samo učenicima srednjih škola, nego će za njom posegnuti rado i drugi naši čitaoci, i budući, da su u toj knjizi prvi puta skupljene kod nas gotovo sve Herodotove novele i anegdote, mislim, da je knjiga vrijedna, da se prikaže u „Živoj antici“.

Pisac je podijelio knjigu u dva dijela: Uvod u knjigu čini kratak članak „Herodot i njegovo djelo“; zatim su „Novele, anegdote i druga zanimljiva pričanja“, a ispod teksta na dnu stranica su bilješke, koje objašnjavaju tekst.

U uvodnom članku govori pisac najprije, kako su se prvi počeci naučne geografije i historiografije zametnuli kod najnaprednijeg grčkog plemena, kod maloazijskih Jonjana, i kako je do toga došlo (putovanja maloazijskih Jonjana u strane zemlje, te njihove geografske, etnografske i historijske bilješke o tim krajevima). Zatim spominje prvog predstavnika tih dviju nauka Hekateja Milećanina, pisca periegetskog spisa „Περίοδος γῆς“ i spisa „Περὶ ἑλληνικῶν“, koje pričaju o mitskim junacima i porodicama njihovim. Taj je logograf neposredni preteča prvog grčkog historičara, Herodota Halikarnasana, koji se u Hekateja i ugledao. Iza toga dolazi životopis Herodotov napisan tako, da su istaknute stvari, koje osvijetljavaju njegov karakter i koje su vrijedne s obzirom na djelo njegovo, kao učestvovanje Herodotovo u ustanku protiv halikarnaskog tiranina Ligdamisa i njegova tri putovanja: na sjever, jug i na istok. Prvo svjedoči Herodotovu ljubav prema slobodi, te se za nju zalagao svim silama, a drugo je važno za razumijevanje kompozicije njegova djela. Na tim je naime putovanjima prikupljen ogroman periegetski materijal, iz kojega je on sastavljao loge o barbarskim zemljama i javno ih čitao po većim grčkim gradovima: Spominju se izvori, koji su mu služili kod sastavljanja tih loga: svjedočanstva svećenika, proroka, čuvara hramova i tumača, kad ne citira anonimno sa λέγεται i λέγεται λόγος, te autopsija. U Ateni je jamačno došao na misao, da napiše povijest perzijskih ratova. Zatim se spominje dioba djela u dva dijela: prvi dio sačinjavaju izrađeni barbarski lozi, a drugi, glavni dio, perzijski ratovi izazvani perzijskim osvajanjima u Maloj Aziji, naročito vojnom na maloazijske Jonjane, prikazanom u barbarskim lozima. Maloazijskim Grcima priskočiše u pomoć Atenjani, a Darije onda povede na njih vojni. U tom drugom dijelu njegove povijesti, gdje su na prvom mjestu historijske činjenice, nisu mu mogli predašnji tobožnji historičari, logografi poslužiti kao izvor, te je po tom Herodot prvi pisac prave povijesti svog naroda. Za drugi dio njegove povijesti glavni mu je izvor bila usmena predaja, t. j. svjedočanstva odličnih ljudi po grčkim gradovima kao Ateni, Sparti, Delfima. Završujući životopis Herodotov, spominje pisac njegov odlazak u Turij s grčkim kolonistima, gdje je ostao do kraja života radeći neprestano na svom djelu, kojemu je tendencija, da Atenu prikaže kao spasiteljicu Helade ističući zasluge, što ih je Atena stekla pod vodstvom Periklovim za Heladu. Zatim je govor o diobi Herodotova djela na devet knjiga, koje se nazivaju po Muzama, a potiče od aleksandrijskih gramatika i navode se razni nazivi iz starine za djelo čitavo i za pojedine dijelove njegove. Poslije toga je detaljan

sadržaj čitava djela po knjigama, koji gotovo nadomješta čitanje djela sama, a zatim govori pisac o pouzdanosti vijesti Herodotovih: sigurno je, da je Herodot uvijek nastojao doznati čistu istinu, ali prema vijestima nije uvijek dosta kritičan. Naročito je njegova kritičnost naivna, usporedimo li je sa strogim zakonima historičkog ispitivanja njegova nasljednika Tukidida, kojega je opet Herodot nadmašio pokazavši, da u historiografiju ne spada samo ratna i politička povijest, već i kulturna. Pitanje vjerodostojnosti Herodotovih vijesti postalo je vrlo aktuelno, otkad su novila istraživanja utvrdila točnost Herodotovih podataka upravo kod takovih mjesta, kojima ni suvremenici ni kasnija starina nisu vjerovali. Svestrano osvjetljenje Herodotova djela upotpunjuje također karakteristika jezika i stila njegova. Tad je govor o naročitoj osobitosti Herodotova djela, a obilju helenskih i istočnjačkih priča, novela i anegdota, te osvrta na njihovo podrijetlo i podjela na kategorije prema stupnju folklornog karaktera i stupnju realnosti. Na kraju spominje pisac, da su se priče uglavnom u cijelosti mogle izvaditi iz teksta, ali je neke ipak zbog razumijevanja trebalo kratkim uvodima povezati s prijašnjim tekstom, spominje sud Ciceronov o djelu Herodotovu i navodi literaturu.

Kako se vidi, uvodni je članak napisan osobito umješno, te je za bolje razumijevanje teksta važan za svakoga čitaoca, i za onoga upućenijeg, kojemu pisac Herodot nije posve nepoznat, koji već nešto zna o Herodotu i djelu njegovu, te će sada s više razumijevanja čitati te lijepe pripovijetke i odlomke iz helenske povijesti, a još mnogo više za onoga, iko nije imao prilike upoznati historičara Herodota pobliže, već ga poznaje možda tek po imenu. Ovako pomno napisan uvodni članak pomoći će i takvom čitaocu, da stvori realnu sliku o značenju Herodotovu za grčku historiografiju i o vrijednosti njegova djela.

U drugom dijelu prikupio je pisac 79 novela i anegdota iz Mustićeva prijevoda Herodotovih djela, kojima je dodao i nekoliko vrlo vrijednih povijesnih odlomaka, osobito iz grčke historije, kako bi se čitaocu pružila prilika, da bar nešto upozna i od glavnog dijela Herodotova djela.

Imajući pred sobom tako krasnu zbirku priča Herodotovih, teško je reći, što je lijepo, što ljepše, što zanimljivije, što vrednije. Ja ću istaći neke, koje se meni čine najljepšima ili važnima s gledišta literarnog, kulturno-historijskog, etnografskog, etnološkog, društvenog, historijskog i t. d.

Sa svoje životne mudrosti i ljepote opće priznanje i popularnost stekle su priče: „Solon i Kres“ čl. 3., „Kres i proročišta“ čl. 5., „Kres i Kir“ čl. 9., „Mladost Kirova“ čl. 12., „Kirova propast“ čl. 18., te priče o samskom tiraninu Polikratu: „Prsten Polikratov“ i „Smrt Polikratova“ članci 31. i 36. Priče o Solonu i Kresu i tiraninu Polikratu pokazuju nepostojanost ljudske sreće i neizbježnost sudbine. Neobično se doimlje u priči o „Solonu i Kresu“ epizoda o Argivcima Kleobisu i Bitonu. Poznato je naime grčko vešto naziranje o životu. Ta Ahilej bi volio biti i posljednji sluga na ovom svijetu, nego kralj u podzemlju (Od. XI. 488—491). Blijeda je to samo slika pravog života na ovom svijetu. Filozofi su doduše učili drugo, ali je narod malo mario za tu njihovu nauku. Pa evo, javlja se ponekad i kod njih neki silni pesimizam, te spoznajuci ništetnost i ovdašnjeg života nekad mu pretpostavljaju smrt. Priča o „Kirovoj mladosti“ pokazuje lijep primjer grčkog racionaliziranja narodnih priča. Po narodnoj je priči Kira jamačno odgojila kuja, kao Romula vučica, a kasnije su grčki racionalisti, kojima su takve priče bile „smiješne“¹⁾, preradili priču tako, da je Kira odgojila žena govedara Astiagova, Kina. — Lijep se krug priča stvorio i oko sina i nasljednika Kirova Kambisa: „Kambis i Amasis“, „Kambis i Preksaspo“ i „Kambisova smrt. Lažni Smerdis“ članci 28., 29., 30. i 33. U priči „Kambis i Preksaspo“ nalazimo internacionalni motiv o povredi božanstva, koja donosi propast kao i motiv o vještačkom gađanju, a samosvladavanje Preksaspovo, kad vidi mrtva

1) Isp. početak Hekatejeva djela: „Γενεαλογία“.

sina, podsjeća na scenu između Astiaga i Harpaga čl. 12. „Mladost Kirova“²⁾. — Upravo je dramatski jak sadržaj u pričama o korintskom tiraninu Perijandru: „Perijandar i njegov sin“ i „Priča o Kipselovcima“ članci 32. i 49. Na fantaziju suvremenika mnogo je morala djelovati silna ličnost tiranina zbog njegove samosvijesti, krutosti, te uspjeha u javnom i nesreće u privatnom životu. Na tri je mjesta u Herodotovu djelu riječ o Perijandru: I. 23. i 24., naš čl. 2., gdje se spominje samo epizodno te III. 50—53 i V. 92., naši članci 32. i 49., na kojima su mjestima velike novele o njemu. U prvoj od njih vidimo, da Perijandar nije krut samo kao vladar, već je okrutan i prema svojim najbližima. On ubija svoju ženu Melisu, koju zapravo jako voli i zbog toga trpi čitavog života. Mlađi sin Perijandrov Likofron sluteći zločin očev pati poput Hamleta i ograđuje se prema ocu šutnjom. Otac ga progoni na Kerkiru, gdje on pogiba očevom krivnjom. Duboko je tragičan i završetak novele: otac poduzima sve, da se sporazumi sa sinom, no prekasno je, Kerkirani ga ubijaju. Isto su tako potresni završeci priča „Smrt Atisova“ i „Kambis i Psamenit“ članci 4. i 29.: prekasno pomilova Kres Adresta i Kambis Psamenitova sina. U drugoj noveli prikazuje se, kako Kipsel ukida oligarhijsku vlast Bakhida nametnuvši se za tiranina, te kruta vladavina njegova i njegova sina Perijandra. Jezivo djeluje pojava Melisina u tesprotskom mrtvačkom proročistu. Herodotove priče o Perijandru mnogo su se udaljile od narodne pripovijetke kao i priče o Polikratu i Gigu, od kojih potonje začudo, u zbirci nema. Herodotove su novele o Perijandru preuzele iz narodne priče samo osnovne činjenice uz još neke elemente (zagonetne riječi Melisine u njezinu proročanstvu) preobrazivši priču posve novim etičkim motivacijama. Da li je u tom i koliko učestvovao Herodot, ne možemo reći. Naročito u tim novelama o Perijandru nadilazi ono ljudsko kud i kamo značenje historijske ličnosti njegove, koja je tek slučajno postala glavno lice priče³⁾. Najposlije nalazimo u prvoj priči mudre riječi kao: „Bolje je, da čovjeku zavide, nego da ga žale“ i „Ne valja se gnjeviti na roditelje i silnije“. Potonjoj je slična misao u Homera II. I. 80—83. — Dražesna je priča o udaji Amazonaka za sauromatske mladice čl. 43., a zbog visokog morala naročito su lijepe priče „Sparhija i Bulis“ čl. 61. i „Helenski poslanici u Sirakuzi“ čl. 62. Ista se visoka svijest Atenjana ogleda u čl. 72. „Odgovori makedonskom kralju Aleksandru i Spartancima“.

Od vrlo je zamašna značenja priča o „Lidanima“ čl. 10. Najprije nalazimo u njoj zanimljive vijesti, da su Lidani prvi stali kovati novac od zlata i srebra i upotrebljavati ga, da su prvi počeli trgovati i izumili mnoge igre. Ali je najvažnije u toj priči to, što je po njoj Herodot uz Helanika Mitilenjanina postao jedan od najstarijih etruskologa tumačeći na svoj način podrijetlo etruščanskog naroda. Već su u antici postojala razna mišljenja o podrijetlu Etruščana, koji su vazda bili narod „sui generis“ među italjskim narodima. Razlikovali su se od njih jednako svojim tjelesnim osobinama kao i svojom kulturom i jezikom. Zbog svih tih upadljivih razlika između Etruščana i ostalih italjskih naroda nametalo se pitanje podrijetla Etruščana od starine. Prema Herodotovoj vijesti Etruščani su narod azijskog podrijetla. Polovina lidijskog naroda ostavila je svoju domovinu zbog dugotrajnih ekonomskih depresija pod vodstvom kraljevića Tirenai i naselila se u području Etrurije. To se moglo zbiti oko g. 1000. pr. n. e. S Herodom se slažu: Strabon, Plinije st. i Tacit. Helanik Mitilenjanin drži, da su Etruščani Pelazgi, koji su došli iz Grčke potisnuti od novonadošlih indoevropskih plemena i nastanili se najprije na usčju rijeke Poa⁴⁾. Dionisije Halikarnasani drži, da su Etruščani prastanovnici Italije, jer ni u njegovo vrijeme ni u prošlosti nije bilo ni jezika

²⁾ Isp. W. Aly: „Volksmärchen, Sage und Novelle bei Herodot und seinen Zeitgenossen“, str. 86. i 87.

³⁾ Isp. W. Aly, o. c. str. 93., 95., 152., 153., 238. i 280.

⁴⁾ Isp. Helanikov spis: „Περωνίς“, fr. I. Müller F. H. G. I, 45.

ni običaja jednakih etruščanskim⁵⁾. Oslanjajući se uglavnom na ta tri mišljenja iz starine postoje i danas u nauci uglavnom tri teorije o podrijetlu Etruščana. Prva najraširenija oslanjajući se na Herodotovu vijest, na bilingvalan natpis, nađen na otoku Lemnu i na hetske dokumente, zastupa u skladu s Herodotom mišljenje o istočnjačkom podrijetlu Etruščana. Po drugoj su teoriji došli Etruščani u Italiju s one strane Alpa. Kao najkasnija javlja se u Novom vijeku teorija o autohtonosti Etruščana, koja se temelji na mišljenju Dionisija Halikarnašanina. Ruski historičar Maškin nalazi kompromisno rješenje tog pitanja. On pretpostavlja, da je možda neka grana najstarijeg stanovništva poluotoka činila osnovnu jezgru stanovništva, kojoj su se mogli priključiti doseljenici iz drugih zemalja, napose iz Male Azije. Miješanje raznih plemena dovelo je do formiranja Etruščana⁶⁾. — Priča „Menelajeva Helena u Egiptu“ čl. 24. je legenda o postanku hramića „strane Afrodite“ u Protejevu svetištu. Herodot drži, da je ta „strana Afrodita“ Menelajeva Helena, i na njegov zahtjev ispričae mu egipatski svećenici tu priču. Priča je zanimljiva stoga, što u njoj dolaze neke varijante u trojanskoj priči. Herodot kaže naime, da je čuo od egipatskih svećenika, da je Aleksandar, otevši Menelajevu ženu Helenu, na putu u Ilij bio vjetrom natjeran u Egipat, i da je ondje kralj Protej, saznajući za Aleksandrov zločin, zadržao kod sebe i Helenu i blago, da sve skupa vrati Menelaju, a Aleksandra i društvo njegovo da je otkorio iz zemlje. Homer ne opisuje taj događaj, ali Herodot tvrdi, da je on znao i za tu drugu priču, no da se držao one, koja je bila zgodnija za njegovu pjesmu. Kao dokaz za to navodi stihove II. VI. 289—292 i Od. IV. 227.—230, po kojima se čini, da je doista tako. U toj se priči spominje još i to, da Homer ne može biti autor kikičkog epa „Kiprije“, jer se u njima kaže, da je Aleksandar u tri dana iz Sparte u Ilij došao s Helenom uz pogodan vjetar i po mirnom moru, a u Ilijadi se kaže, da se Aleksandar potucio s njom. Također je Herodot čuo od svećenika egipatskih i to, da Helena po riječima samoga Menelaja nikada nije bila u Iliju, već ju je Menelaj našao u Egiptu zajedno s blagom. Homer spominje doduše Menelajev boravak u Egiptu (Od. IV. 351—352), ali prema Ilijadi jasno je i sigurno, da je Helena bila u Iliju (II. III. 121—124). — U priči o „Kralju Sesostrišu i sinu njegovu Feronu“ čl. 28. nalazimo osim osvajanja Sesostrisovih u Evropi i Aziji i drugih zanimljivih vijesti. Tako vijest, da je kralj Sesostris učinio sve Egipćane svojim zakupnicima. On je dao svakome Egipćaninu jednak četverokutan dio zemlje i naredio, da plaćaju za njega zakupninu svake godine. Priča o ozdravljenju Sesostrisova sina Feronu je prava egipatska bajka, a zanimljivo je u njoj to, što se među darovima, koje je Feron za ozdravljenje poslao u razne hramove spominju i dva divna kamena obeliska za hram Helihev. — Priča „Psametih postaje kralj“ čl. 26. važna je zbog vijesti o diobi Egipta na 12 kraljevstava po oslobođenju iza kraljevanja Hefestova svećenika Seta, dok Psametih uz pomoć jednog dijela Egipćana i došljaka Jonjana i Karana ne postade samovladarem čitavog Egipta. — Priča „Kralj Amasis“ čl. 27. puna je anegdota, koje sve pokazuju veliku domišljatost i sposobnost tog kraljapučanini. Među njima se nalazi metafora o luku, vrlo popularna i kod drugih naroda. Spominje se u njoj također, da je taj taraan, za kojega je u Egiptu vladalo veliko blagostanje svake godine provodio neke vrste „regimena-a morum“. Svaki je Egipćanin svome okružnom starješini morao podnijeti referat o tome, od čega živi. Tko to ne bi učinio i dokazao, da pošteno živi, kažnjavao bi se smrću. Taj je zakon Solon prenio u Atenu. — U štitu „Darije postaje kralj“ čl. 34. zanimljivo je vijećanje sedmorice Perzijanaca poslije obaranja lažnog Smerdisa, koji oblik vla-

⁵⁾ Isp. Dionisije: „Antiquitates Romanae“ I. 29. i 30.

⁶⁾ Isp. Maškin: „Istorija starog Rima“, str. 58., 59., i 60.; Helmolt: „Weltgeschichte“, sv. V. str. 36. i d.; Van Loon: „Umjetnost čovječanstva kroz vjekove“, knj. I., str. 126. i d.; Kulundžić: „Knjiga o knjizi“, str. 305. i d.

davine da odaberu. Otan je protiv samovlade te preporuča, da se vlast preda narodu držeći to za najbolje. Megabiz je također protiv samovlade, ali smatra i obijest i neobuzdanost svjetine opasnim a te predlaže vladavinu nekolicine najboljih. Darije predlaže, jamačno jer misli, da on ima najviše izgleda da postane vladar, samovlađe kao najbolji oblik vladavine, što na svoj način i obrazlaže. Predlažući demokraciju kao najbolji oblik vladavine, pokazuje Otan od sve trojice najnapredniji duh. I u to rano doba robovlasničkog razdoblja uhvatila je ideja slobode naroda već znatan korijen, u čem je Atena uvijek prednjačila. „Intafren“ čl. 35. nosi naslov priča o pogibiji Intafrena, jednoga od sedmorice, koji su se podigli na Maga. U toj priči nalazimo isti motiv kao i u našoj narodnoj pjesmi: Intafrenova žena daje prednost bratu pred mužem i sinom te ga spasava, pošto joj je dan izbor da spasi nekoga od rođaka. — U priči „Zamolksis“ čl. 42. nalazimo kao i u priči o „Kirovoj mladosti“ pokušaj racionalizacije. Geti drže Zamolksisa bogom, a po helenskoj verziji te priče Zamolksis je bio čovjek, rob Pitagorin. — U čl. 44. „Skitska ratna varka“ interesantan je opis skitskog načina ratovanja. — Vrijedno je spomenuti i čl. 48. „Aristagora u Sparti“. U njemu se govori, kako miletski vladalac Aristagora dolazi u Spartu ka kralju Kleomenu te ga poziva, da poteče u pomoć svojoj jonskoj braći, koja stenju pod perzijskim jarmom, ali ne nailazi na odziv. Zanimljivo je, što Aristagora ima uza se zemljopisnu kartu Male Azije pokazujući na njoj Kleomenu sve bogate maloazijske pokrajine, koje bi postale posjed grčki, kad bi se svladao Perzijanac. Poznato je, da je prvu zemljopisnu kartu načinio filozof Anaksimandar, a usavršio je Hekatej. Prema toj Hekatejevoj karti načinjen je jamačno bio i Aristagorin mjedeni Ilivaž. Čudne li zemljopisne karte prema našem današnjem pojmu o zemljopisnoj karti; ali sama činjenica, da su se Grci već u ono staro doba služili takvim kulturnim sredstvom, vrijedna je priznanja, kao što se divimo i prvim grčkim atomistima, ma kako bilo njihovo znanje o atomima još daleko od prave nauke o atomima. Zamisao je, kojoj se divimo. Dražesna je i lakonski ozbiljna opomena Kleomenove kćeri, djeteta od osam godina. — Isto je spomena vrijedna vijest u priči o „Osveti nomadskih Skita“ čl. 8., da je Tal Milećanin preokao Jonjanima pomrčinu sunca, koja se dogodila 28. sibnja 585. g. pr. n. e. — Priča u čl. 14. „Kirova poruka Jonjanima i Eoljanima podsjeća na basnu, koja je slabo zastupana u Herodotovim pripovetkama — Priča o „Riznici Rampsinitovoj“ čl. 25. obrađuje omiljelu temu o spretnom tatu — niski junak —, koji zbog svoje spretnosti biva još i nagrađen. Ta je tema vrlo česta u pričama mnogih naroda, a jamačno je egipatskog podrijetla. U grčkoj se predaji javlja isti motiv još jednom u priči o Trofoniju i Agamedu⁷⁾. — U priči „Alkmeonovci“ čl. 56. vrlo šaljivo djeluje lakomi postupak Alkmeonov u Kresovoj riznici, te služi kao primjer šaljive priče. — Kratku i ostru pointu nalazimo na pr. u čl. 78. „Perzijska raskoš i spartanska jednostavnost“⁸⁾. — Živi i detaljni opisi bitke u čl. 63. „Kod Termopila“ te u člancima 66. i 67. „Pripreme za salaminsku bitku“ i sama „Salaminska bitka“ vrijedni su naročito zato, što su pisani još po vrlo svježoj tradiciji, a sigurno je, da je Herodot i sam obišao mjesta, gdje su se odigrali bojevi kod Termopila, Salamine i Plateje, da uskladi događaje za koje je čuo, da su se tamo odigrali, s topografskim prilikama tih mjesta⁹⁾. — Od osobite su kulturne vrijednosti najposlije etnografske vijesti o Perzijancima, Babiloncima, Egipćanima, Skitima te Traćanima članci 13., 17., 21., 41. i 45.

Ja sam eto istaknula neke pripovijetke i povijesne članke iz Herodotova djela, ali kad bismo išli od jednoga do drugoga članka, ne bismo doista našli nijednoga, u kojemu ne bi bilo nešto vrijedno, da se uoči

⁷⁾ Isp. W. Aly, o. c. str. 67.

⁸⁾ Isp. W. Aly, o. c. str. 238.

⁹⁾ Isp. W. Aly, o. c. str. 180.

i spomene, toliko je izbor lijep i valjan. Ipak treba ovdje primijetiti, da upravo zbog toga, što je u zbirci sakupljeno sve najljepše i najbolje, iznenađuje, da u njoj nema nekih naročito lijepih i markantnih priča, kao što su priče: „Kandauro i Gigo“ I. 7—12, „Postanje skitskog naroda“ IV. 5. 8—10 i „Ljubav Kserksova“ IX: 108—113. Motiv je prve priče vrlo popularan kod mnogih naroda, a njezin izrazito tragičan sadržaj zainteresirao je velike pjesnike Novoga vijeka, te su ga jamačno od Platona¹⁰⁾, koji je sačuvao i prvotni oblik bajke o čarobnom prstenu, uzeli za sadržaj svojim dramama (Hebbel, Gautier). Lijepo se ogleda u toj priči i karakteristično Herodotovo fatalističko shvatanje, a nalazi se u njoj i jedna mudra poslovića: „Svlačeći odijelo, svlači žena i stid.“ Druga je priča uz priču o „Podrijetlu makedonske kraljevske kuće“ čl. 71. jedna od najljepših bajki Herodotovih s dvije verzije o postanku skitskog naroda. Najposlije su zapletaji u priči o „Kserksovoj ljubavi“ tako zanimljivi, te bi mogli i oni poslužiti za sadržaj neke drame. Ako je pisac izostavio te priče zbog erotičkih momenata, koji se u njima nalaze, mislim, da to nije učinio opravdano. Kad bi se tako rigorozno postupalo i kod izbora naših narodnih pjesama i pripovijedaka, namijenjenih našoj školskoj omladini, često bi se dogodilo, da najljepše od njih ne bi ni vidjele škole. Sigurno je i to, da Herodotove pripovijetke, ma kakva sadržaja bila, ne djeluju nimalo lascivno, kao ni erotički momenti u Homerovim pjesmama i našim narodnim pjesmama i pripovijetkama. Ako je baš bila potreba, mogao se izbaciti iz tih priča ovaj ili onaj pasus, kako je uostalom učinjeno i kod mnogih drugih, a one su mogle biti uvrštene u zbirku.

Sad se nameće pitanje, gdje je Herodot našao te pripovijetke preuzimajući ih u svoje djelo. Jedno je međutim jasno, da sve one, od bajke do historijske novele, nastale dakle na raznim stupnjevima razvitka kulturno-historijskih i društvenih odnosa, nose jasno obilježje folklorne pripovijetke. Nastavi vrlo rano u maloazijskoj Joniji postigla je folklorna grčka pripovijedna proza u Herodotovo doba već lijep stepen razvitka, te je on mogao mnoge priče upoznati već u svojoj domovini, neke na putovanjima, a neke je već gotove i ustaljene mogao naći u starijim literarnim djelima, u prvom redu u Homerovim pjesmama. Također u epskoj pjesmi Aristije Prokonežanina „Ἀρπιάστρια ἐπη“ nalazile su se priče sjevernih naroda, a bilo je priča i u pjesmama Abarida Hiperborejanina. U „Teologiji“ Ferekida Siranina nalaze se tragovi istočnih priča, a i u djelu „Ἀνδρικά“ Ksanta Lidanina ima narodnih pripovijedaka. Najposlije možda je u Herodotova doba postojao već neki zbornik grčke pripovijedne proze, kojim se je on također mogao poslužiti¹¹⁾. Vrijedan je najposlije spomena i odnos Herodotov prema njegovim pripovijetkama: On se prema njima odnosi gotovo jednako kao i prema drugim vijestima: jednima vjeruje potpuno ili djelomično, drugima ne vjeruje.

Drugi je dio knjige najveći i najvažniji, te je iziskivao i najviše truda i rada. Pripovijetke je valjalo najprije prikupiti, što nije bio mali posao, neke radi jasnoće povezati s prijašnjim tekstom kratkim uvodima te najposlije popraviti i dotjerati jezik Musičeva prijevoda, jer je taj izišao davno, g. 1887.—1888. Valja priznati, da je pisac svoj posao izvršio s mnogo predanosti i pedanterije sakupivši gotovo sve pripovijetke Herodotove, a svakako sve najljepše i najbolje i nadopunivši zbirku još i onim vrijednim odlomcima iz helenske povijesti. Od veoma su velike važnosti i bilješke na dnu stranica ispod teksta, koje služe kao geografski, historijski, mitološki i stvarni komentar tekstu. Ako je za razumijevanje teksta uvodni članak vrlo vrijedan, te su bilješke, koje svestrano objaš-

¹⁰⁾ Isp. Platon: „Država“, II. 359 D.

¹¹⁾ Isp. Tronski: „Povijest antičke književnosti“, str. 34., 116., 117., 118. i 119.; Đurić: „Istorija helenske književnosti“, str. 148., 149., 382., 384. i 400.; W. Aly; o. c. Einführung.

njavaju tekst, neophodno potrebne, jer bi bez njega mnoge stvari ostale čitaocu nejasne, te bi od toga štetovalo razumijevanje teksta.

Općenito se može reći za knjigu, da je vrlo lijepo priređena i uređena. Napisana je pregledno i jasno. Jasnoći pridonose i razne vrste tiskarskih slova: osnovni tekst otisnut je borgisom, uvodi u neke članke, međutekstovi i bilješke petitom. Tiskarskih grešaka gotovo i nema. Slike su lijepe naročito crteži, i što je najvažnije, strogo su u vezi s tekstom. U indeksu se nalaze i naznake stranica i članaka, što je vrlo praktično. Već sam u početku svog prikaza govorila o vrijednosti knjige. Također, kad sam govorila pojedinačno o oba dijela knjige, isticala sam njihovu vrijednost i značenje, a sad imam samo još dodati to, da bi bilo vrlo dobro, kad bi se priredilo još nekoliko takvih knjiga s izvacima iz najboljih djela klasične starine, da se time pruži prilika i onoj školskoj omladini, koja ne uči klasičku filologiju, — ona se uči samo u dvije klasičke gimnazije na području Narodne Republike Hrvatske, — da uđe bar donekle u klasičnu starinu pomoću takvih djeja.

Ivka Fabijanić-Šiprek, Bjelovar

DAUZAT ALBERT, *L'Europe linguistique*. Paris, Payot, 1953³; in 8°, 239 str.

Mada pisac u predgovoru ove knjige kaže da želi samo da pruži sliku jezičkih prilika u Evropi kakve su one danas, posle drugog svetskog rata, tj. da da kao neku dopunu knjizi A. Meilleta, *Les langues de l'Europe*, na čije drugo izdanje godine 1928 upućuje u pogledu teorija o obrazovanju i evoluciji jezika, ipak je posvetio gotovo polovinu svoga rada opštim pitanjima o odnosu jezika i rase, religije, nacionalnosti, civilizacije, geografskih prilika, problemima razvitka jezičkih grupa, uticaja iščezlih supstratnih govora. O svemu tome govori samo u opštim potezima, ali znatno iscrpniji nije ni u drugom delu knjige, koji ocrtava jezičke prilike po pojedinim evropskim državama uzimajući u obzir najmlađe ratne i poratne promene i pomeranja, iako ne uvek potpuno i verno, što opravdava činjenica da još nisu po svim evropskim zemljama izvršena statistička ispitivanja.

Da bi svoj cilj postigao pisac je morao znatno da dopuni i izmeni prvo izdanje knjige, koje je izašlo uoči rata, 1940 godine. Pri tom poslu on nije uvek obratio punu pažnju na ispravku i dopunu opštih bibliografskih podataka, koje donosi na kraju svakog poglavlja, tako da čak i u spisku sopstvenih radova navodi peto izdanje svoga Etimološkog rečnika francuskog jezika, koji je već 1949 štampan u desetom. Nešto potpunija i svestranija bibliografija bi dobro došla.

Govoreći o mediteranskim govorima pre Grka i Italika i o prapostojbini i migracijama indoevropskih plemena A. Dauzat iznosi shvaćanja koja je zastupao i A. Meillet. Za njega su prvi Indoevropljani na Mediteranu Grci, a pre ovih on tu nalazi ibersko-etrursko-egejsku jezičku grupu, čijim članovima pripisuje položaj između indoevropskih i semitskih jezika. On ovo svoje shvaćanje donosi kao potpuno i nepobitno dokazano ne obazire se na suprotna mišljenja, niti navodi novija dela, koja ova još uvek nepotpuno rešena pitanja posmatraju na drugi način. Od nemačkih je stručnjaka naveden veoma mali broj. Čudno je, na primer, da, govoreći o najstarijim supstratnim jezicima i njihovom otkrivanju pomoću geografskih naziva, naročito hidronima, koji, budući da su se najstarija naselja svakako držala reka, pružaju mnogobrojna svedočanstva o prostiranju tih govora, pisac ne pominje radove koje je poslednjih godina posvetio upravo ovima H. Krahe.

U pogledu polazne tačke keltske ekspanzije pisac se drži H. Huberta (*Les Celtes* 1932), koji ovu lokalizuje na jugu Nemačke i u Austriji. Zatim nabraja neke od keltizama koje pokazuje fonetika i morfološka francuskog jezika. Samo najopštije podatke donosi o baltskim jezicima, albanskom i ciganskom. U kratkim potezima sledi razvoj grčkoga od nje-